

Шаблістий В. В.,
 доктор юридичних наук, доцент,
 завідувач кафедри кримінального права
 та кримінології факультету № 3
 Дніпропетровського державного університету
 внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

У статті акцентується увага на проблемах правового регулювання поліцейської діяльності КПК України та Законом України «Про Національну поліцію», пропонуються шляхи їх вирішення.

Ключові слова: поліція, поліцейська діяльність, правове регулювання, права та обов'язки, злочин, підозрюваний.

В статье акцентируется внимание на проблемах правового регулирования полицейской деятельности КПК Украины и Законом Украины «О Национальной полиции», предлагаются пути их решения.

Ключевые слова: полиция, полицейский деятельность, правовое регулирование, права и обязанности, преступление, подозреваемый.

Події останніх років в Україні зумовили постановку низки соціальних запитів на реформи. За їх виконанням і втіленням у життя пильно стежить у тому числі прогресивне міжнародне співтовариство. За різними об'єктивними показниками однією з найперспективніших є реформа МВС України – перетворення міліції як карально-репресивного органу на Національну поліцію з максимально можливими сервісними функціями. Про це свідчить ст. 2 «Завдання поліції» Закону України «Про національну поліцію» [1]. Завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод

людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Як видно із наведених завдань поліції, значна їх частина пов'язана із реагуванням на протиправну поведінку окремих людей, найнебезпечнішим видом якої є злочин. Саме ця сфера поліцейської діяльності має бути максимально регламентована у нормативно-правових актах, оскільки стосується значних обмежень прав і свобод людини і громадянина. У зв'язку із цим слід детально

проаналізувати положення тих законодавчих актів, що стосуються кримінально-правового забезпечення поліцейської діяльності.

У доктрині кримінального права значна увага завжди приділялась дослідженню питань, пов'язаних із кримінально-правовим забезпеченням діяльності осіб, наділених владними повноваженнями. Найбільш вагомий внесок у розв'язання цієї проблематики зробили такі вітчизняні вчені, як М. І. Бажанов, П. С. Берзін, А. С. Габуда, В. К. Гришук, С. М. Гусаров, В. Т. Дзюба, П. С. Єлізаров, М. Й. Коржанський, М. І. Мельник, В. О. Навроцький, В. І. Осадчий, Н. А. Савінова, В. В. Сташис, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, С. С. Яценко та ін.

Разом з тим прийняття цілого комплексу нових нормативно-правових актів, які по-різному регулюють одні і ті ж сфери правозастосовної діяльності, вимагає їх критичного переосмислення та надання науково обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення відповідного законодавства та практики його застосування.

Метою статті є акцентування уваги на проблемах правового регулювання поліцейської діяльності КПК України та Законом України «Про Національну поліцію», розробка пропозицій по їх вирішенню.

Підвищення рівня протидії злочинності в цілому та з боку поліції¹ зокрема, може бути досягнуто на основі належного її нормативно-правового забезпечення, яке виступає, по-перше, як правова основа загального механізму функціонування системи запобігання злочинам, а, по-друге, як чинна правова база відповідного правозастосування. Однією з основних вихідних передумов нормативно-правового забезпечення запобігання злочинам поліцією України має бути наявність системи підзаконної, у тому числі відомчої нормотворчості щодо регулювання організаційних, інформаційних, організаційно-тактичних складових її діяльності, у тому числі в межах спе-

ціальних державних програмних і відомчих управлінських документів [2, с. 11].

Певним знаменником такої роботи буде авторське визначення поняття «кримінально-правове забезпечення» як системи правових норм, які регламентують правові взаємини та юридичний статус учасників кримінально-правових відносин та інших зацікавлених осіб, що виражається у створенні надійних умов для вільної реалізації ними своїх прав і свобод, а також у гарантуванні виконання обов'язків та яке здійснюється суб'єктами, наділеними повноваженнями щодо створення та застосування норм кримінального закону [3, с. 211].

Колізії кримінально-правового забезпечення у повноваженнях поліцейських мають місце у зв'язку із різним регулюванням одних і тих же питань базовим законом та іншими нормативно-правовими актами.

Наприклад, ст. 38 Закону України «Про Національну поліцію» передбачає такий превентивний поліцейський захід, як проникнення до житла чи іншого володіння особи.

1. Поліція може проникнути до житла чи іншого володіння особи без вмотивованого рішення суду лише в невідкладних випадках, пов'язаних із:

- 1) рятуванням життя людей та цінного майна під час надзвичайних ситуацій;
- 2) безпосереднім переслідуванням осіб, підозрюваних у вчиненні злочину;
- 3) припиненням злочину, що загрожує життю осіб, які знаходяться в житлі або іншому володінні.

2. Проникнення поліцейського до житла чи іншого володіння особи не може обмежувати її права користуватися власним майном.

3. Про застосування вказаного поліцейського заходу обов'язково складається протокол.

Буквальне тлумачення такої норми закону дає достатні повноваження будь-якому поліцейському або припинити злочин, або затримати злочинця. Разом з тим положення Кримінального

¹ Прим. авт.: поняття «поліція» використано замість «міліція», вживаного автором цитованої праці.

процесуального кодексу (далі – КПК) України [4] свідчать про абсолютно протилежне. Стаття 233 Проникнення до житла чи іншого володіння особи:

3. Слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді.

Ось у цьому і полягає колізія: два закони по різному регулюють відносини у сфері дозволеного порушення недоторканності житла. Звичайно, за висловом великих, головною істиною є практика, тому на практиці наділені правом поліцейські, які щоденно затримують злочинців, фактично позбавлені законної можливості затримати людину, яка сховалася від переслідування у певному приміщенні, або можливості припинити певний злочин (крики по допомогу з-за закритих дверей квартири чи будинку). На сьогодні у жодному нормативно-правовому акті не визначено процедурні питання, пов'язані зі складанням протоколу про проникнення до житла (якою посадовою особою повинен складатися протокол, його зміст, порядок обліку та термінів зберігання органами поліції тощо). За аналогією закону, повинні застосовуватися положення КПК щодо протоколів, проте суб'єктний склад його обмежений лише слідчим Національної поліції, а не будь-яким поліцейським.

Більше того, важко уявити собі слідчого, який до 90% робочого часу проводить у службовому кабінеті, який безпосередньо переслідує підозрюваного у вчиненні певного злочину. Ще більш нереальним, навіть анекдотичним, є така ж ситуація з прокурором будь-якого рівня.

Отже, поліцейський, який не є слідчим, переслідуючи злочинця, наче б

то має право проникнути до його житла, у випадку переховування там останнього. Таке право гарантоване одним законом, проте заборонене іншим. Конституційний принцип презумпції невинуватості виголошує, що всі сумніви у кримінальному провадженні трактуються на користь особи, яка підозрюється у вчиненні злочину. У зв'язку з цим розглядуване затримання злочинця у перспективі може бути визнане незаконним із відомими всім наслідками (хоча у ст. 162 КК України [5] йдеться про незаконне проникнення до житла).

На суб'єктивне переконання автора, поліція (крім слідчих, які безпосередньо переслідували злочинця), на даний час не має права проникати до житла чи іншого володіння особи без вмотивованого рішення суду. По-перше, переслідуючи, головне наздогнати та затримати. По-друге, у випадку переховування злочинця у певному приміщенні, слід забезпечити його охорону, викликати слідчо-оперативну групу, керівник якої має прибути на місце події із відповідним рішенням суду.

Єдине можливе проникнення до житла у цьому випадку для будь-якого поліцейського – це на підставі пункту 3 частини першої ст. 38 Закону України «Про національну поліцію»: припинення злочину, що загрожує життю осіб, які знаходяться в житлі або іншому володінні. Тут у тому числі слід керуватися правилами крайньої необхідності як обставини, що виключає злочинність діяння (ст. 39 КК України), оскільки шкода, яка може бути заподіяна власнику житла, буде явно меншою – врятоване життя або здоров'я особи, яка кликала про допомогу. Після такого проникнення працівник поліції повинен викликати слідчо-оперативну групу. Тільки слідчий, приїхавши на місце події, крім протоколу його огляду, має скласти протокол про проникнення до житла з дотриманням вимог КПК України.

Ще однією перепоною у діяльності поліції в Україні є той факт, що патрульному поліцейському з незрозумі-

лих причин не дозволено застосовувати такий захід забезпечення кримінального провадження, як тимчасове вилучення майна. Разом з тим ст. 167 КПК України «Підстави тимчасового вилучення майна» передбачено, що:

1. Тимчасовим вилученням майна є фактичне позбавлення підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває зазначене у частині другій цієї статті майно, можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення.

2. Тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони:

1) підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди;

2) призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи виїзду за його вчинення;

3) є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом;

4) одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від них, а також майно, в яке їх було повністю або частково перетворено.

У частині першій ст. 168. КПК України «Порядок тимчасового вилучення майна» зазначено, що тимчасово вилучити майно може кожен, хто законно затримав особу в порядку, передбаченому ст.ст. 207, 208 цього Кодексу. Кожна особа, яка здійснила законне затримання, зобов'язана одночасно із доставленням затриманої особи до слідчого, прокурора, іншої уповноваженої службової особи передати їй тимчасово вилучене майно. Факт передачі тимчасово вилученого майна засвідчується протоколом.

Буквальне розуміння наведених норм дає право кожному поліцейському у разі

виявлення, наприклад, зброї, наркотичних засобів та ін., їх вилучити та доставити разом із особою до найближчого відділення Національної поліції. На практиці патрульний поліцейський, затримавши особу за підозрою у вчиненні злочину, виявивши у неї вказані предмети, не має права їх вилучити. Він обмежує пересування такої особи, можливо застосовує спеціальний засіб кайданки, та викликає слідчо-оперативну групу. По її прибуттю тільки слідчий вправі вилучити певні предмети та скласти відповідний протокол. Питання про очікування приїзду слідчо-оперативної групи, а також контролю за підозрюваним із небезпечними чи забороненими предметами залишається відкритим.

Думається, власне український менталітет, коли будь-який поліцейський по-факту неправий, не дозволяє реалізовувати таке право. Навряд чи в США виникне питання про незаконність доставлення підозрюваного із, наприклад, наркотичними засобами, до відділку поліції без будь-яких понять, протоколів, свідків та інших осіб. У випадку таких же дій поліцейського в Україні – одразу будуть скарги в усі можливі інстанції про те, що зброю «підкинули», а значить і затримання є незаконним. У зв'язку із цим досить актуальним є питання розробки, впровадження в законодавство та правозастосовну діяльність принципу презумпції правоти поліцейського – всі дії працівника поліції є законними, доки іншого не буде встановлено рішенням суду чи іншого уповноваженого органу. Звичайно, така пропозиція потребує широкого обговорення, не тільки фахового.

У перспективі вкрай важливим є внесення змін і доповнень до ст. 233 КПК України «Проникнення до житла чи іншого володіння особи».

3. Слідчий, прокурор, *інша уповноважена особа* має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках...

Звичайно, під іншою уповноваженою особою насамперед слід розуміти працівника поліції, який реалізує свої повноваження щодо законного порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи.

Можливо, ст. 8¹ «Презумпція правоти поліцейського» Закону України «Про національну поліцію» може мати наступний вигляд:

Дії поліцейського є законними, доки іншого не буде встановлено рішенням суду чи іншого уповноваженого органу.

Також не потрібно забувати про відомчу нормотворчість – більшість описаних проблем можна вирішити шляхом розробки та видання спільних наказів різних силових міністерств і відомств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Національну поліцію України: Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.
2. Гусева К. А. Нормативно-правове забезпечення запобігання злочинам міліцією України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / К. А. Гусева. – К., 2009. – 16 с.
3. Шаблюстий В. В. Безпечивий вимір кримінального права України: людиноцентристське дослідження: монографія / В. В. Шаблюстий. – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ: Ліра ЛТД, 2015. – 420 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10. – Ст. 88.
5. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

Shablusty V. Problems of criminal-legal ensuring of policing in Ukraine and the ways of their solution.

The article focuses on problems of legal regulation of policing with the Criminal Procedural Code of Ukraine and the Law of Ukraine «On the National Police», and offers ways of their solution.

Thus, the events of recent years in Ukraine led to the formulation of a number of social requests for reforms. The progressive international community is closely monitoring their execution and implementation. According to various objective indicators one the most promising is the reform of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine – the transformation of the militia as punitive and repressive body into the National Police with the best possible service functions.

Actually Ukrainian mentality when every policeman in fact is wrong this right can be not realized. Hardly in the US there is a question about the illegality of bringing a suspect with, for example, drugs, to the police station without any witnesses, minutes, and others. In the case of the same actions of police in Ukraine – will immediately appeal to all possible instances that weapon is «planted», and therefore the detention is not lawful. In this regard, the most urgent question is the elaboration, implementation in legislation and law enforcement activities of the presumption police's innocence – all police officer's actions are legitimate, while the other will be decided by a court or other authorized body. Of course, this proposal requires extensive discussion, not only professional.

In the future, it is extremely important to amend Art. 233 of the Criminal Procedure Code of Ukraine «Penetration into the residence or other person's property»:

«3. The investigator, prosecutor, other authorized person is entitled before the investigating judge issues a decree to enter the residence or other property only in urgent cases ...».

Of course, under other authorized person should be first understood the police officer who implements his/her powers to lawful breach the inviolability of residence or other person's property.

We also should mind the departmental rule-making – the majority of above mentioned problems can be solved by elaboration and issuing of joint orders of various law-enforcement ministries and departments.

Keywords: *police, police activity, legal regulation, rights and duties, crime, suspect.*

Стаття надійшла до редакції журналу 22.04.2016 р.